

У другій половині квітня теплішає і в Забайкаллі, і сонце лагідно світить навіть у Букачачі, цій обділеній богом і проклятій людьми місцині, де коло двох неглибоких вугільних шахт розкинувся широким квадратом табір примусових робіт. Сонячна днина вигнала всіх, хто прийшов із денної зміни в шахті й устиг пообідати, з бараків надвір, щоб хоч трохи подивитись бодай на призахідне сонце, якого вони через роботу у вічній темряві так мало бачать. Тільки з крайнього відділку першого барака, де міститься бригада "указників", ніхто не вийшов. Та й чого їм іти, коли вони й без того надихались свіжого повітря, працюючи цілий день на підсобних роботах не в глибині земних надр, а на поверхні. Вони щойно повернулись із таборової їдальні, і хоч баланда з турнепсу й якоїсь гички та ріденька кашка зовсім не вдовольнила їхнього апетиту, проте після їди краще полежати, ніж хтозна-чого тинятися без діла між сірими, неприглядними бараками. Люди в цій бригаді — здебільшого літні, поважні, що знають ціну праці й відпочинку. Щоправда, вони ще не звикли до таборових умов, а тому й думки їхні весь час линуць до далекої Рязанської області, до своїх домівок і кривих, від яких одірвало їх суворе життя. Усі вони за своєю вдачею домувальники, і їм ніколи б не бачити Сибіру й Букачачі, якби кожний із них десь у себе вдома не спізнився на роботу в теперішній воєнний час більше як на п'ятнадцять хвилин. За це їх покарано трьома роками позбавлення волі згідно з указом про спізнання. Саме через це вони й зветься указниками, становлячи собою якусь нову таборову породу людей, не схожу ні на побутовців — усяких злодюг, грабіжників і вбивць, ні на "ворогів народу" або контриків, засуджених за політичною 58-ю статтею Кримінального кодексу.

В'язні, або зеки, жартома зветь цих бородатих указників проказники, дарма що ці поважні рязанці аж ніяк не скидаються на пустунів і збитошників, що криються під російським словом "проказники". Це скорше якісь сусальні мужички з дореволюційних російських шкільних хрестоматій, що з примхи долі перенеслися у наш Букачачинський табір — місце цілком сучасне й реалістичне.

Серед цих загалом подібних один на одного членів бригади виняток становить, як сторонній предмет, чи, як кажуть у Росії, "инородное тело", уркач Петров, особа вельми непевна й темна. До того темна, що й не віриться, чи він справді Петров, а не якийсь Іванов або Сидоров. На прозвисько він Обезяна, і це так прилипло до нього, що навіть поважні указники інакше його й не зовуть. Хто зна, чого таборове начальство впихнуло Обезяну в цю роботящу бригаду. Може, тому, що Обезяна ніби "зав'язав" своє минуле й надумав виходити на роботу, чим зрадив "закон" блатних, і тепер йому небезпечно перебувати серед своїх недавніх побратимів; а може, йому доручено нишком наглядати за новими таборовцями, "щоб ті не перейнялись духом контриків, які на цьому таборовому пункті їх звідусіль оточують. Так воно чи ні, а Обезяні в цій бригаді, де не можна ні вкрати, ні нашкодити, бо одразу ж упіймають і тяжко битимуть, — пісно й нудно. Знічев'я він то блукає нервово по приміщенню, як замкнений у клітку вовк, то кидається раптом на нари, задираючи при цьому високо ноги.

Відрізняється від своїх неворушких, приголомшених крутим поворотом долі земляків і їхній бригадир, котрого всі звуть скорочено по батькові — Митрич. Це літній, але досить ще енергійний чоловік, що, видати, бував у бувальцях. На противагу своїм землякам він поголений, проте, як і бородані, релігійний. Він навіть демонстративно показує свою вірність богам, якщо інші тільки потай шепочуть молитви у свої густі бороди, то Митрич, не звертаючи уваги ні на кпини начальства, ні на глузування в'язнів, ревно хреститься в їдальні перед тим, як сісти хлебтати баланду й щиро дякує богам за малопоживний таборовий обід. Він самовіддано обстоює свою бригаду й через те має постійний клопіт з нарядчиком, якому — аби вигнати людей на роботу, а до того, що в когось порвались чуні[1] або комусь і досі не видано бушлата, байдуже. Щодня Митрич щось доводить нарядчикові, в чомусь переконує, щось канючить у нього і так тому набрид, що нарядчик не може спокійно говорити з Митричем і раз у раз кричить йому: "Ні, я таки виб'ю з тебе цю рязанщину!"

Що саме має на увазі нарядчик під словом "рязанщина" — важко сказати. Може, наполегливе обстоювання інтересів своєї рязанської бригади, а може, й ті характерні слова, всякі "давеча", "намедни", "посулить", які зникли в сучасній російській мові, але якими, наче навмисне, послуговується Митрич під час своїх невеселих розмов з нарядчиком. Та хай собі нарядчик кричить, що хоче: Митрич знає — нарядчики, як і все на землі, не вічні, вони часто міняються, а бог на небі незмінний, завжди один. Тому Митрич і далі хреститься, молиться й усяко захищає свою бригаду. Ось і зараз він затримався в нормувальника й щойно тільки прийшов до барака, бо нормувальник ніяк не хотів зараховувати перенесення козел з місця на місце, а Митрич записує кожен порух своєї бригади на роботі, бо від цього залежить вага хлібних пайок на завтрашній день.

— Ех, братці мої, товаришочки! — каже він, сідаючи на ослона біля столу, щоб трохи перепочити. — А сьогодні ж — страсний четвер. Люди підуть на страсті, слухатимуть у церквах дванадцять євангелій, повернуться додому із засвіченими страсними свічками... — Митрич сумно прицмокує, мовляв, а нам тут усе це заказано, й пускається далі в елегійні спогади: — А завтра підуть до плащаниці, знаменуватимуться... А там — великодня ніч, співатимуть "Христос воскрес", святитимуть паски...

Обезяна, що нудиться й не знає, чим би заповнити час до вечірньої перевірки й роздачі горбушок[2], каже:

— А ти б, Митричу, розказав би нам що-небудь про Христа; якийсь би романисько про нього тиснув[3].

Митрича зовсім не бентежать такі зовсім не підходящі до божественного імені вислови, бо він знає, що блатар Обезяна інакше й не може вимовити своє бажання, а тому не звертає на них особливої уваги, задоволений уже з того, що Обезяна обійшовся якимось цього разу без матюків, якими пересипає звичайно свою мову, мов усними розділовими знаками.

Що ж, думає Митрич, чом би й не розповісти Обезяні про Ісуса Христа, не спробувати повернути цю погрязлу в гріховну твань душу на праведну путь? Чи ж не повірила в слово божє розпутниця Магдалина й чи не звернувся до Спасителя з каяттям розіп'ятий разом із ним розбійник? Просвітити невіру — це теж добре діло, що зарахується тобі на останньому Страшному суді, котрого нікому не обминути — ні слідчим і суддям, ні попкам[4] на таборових вишках, ні всяким нарядчикам. Митрич підсуває ослін ближче до Обезяни, відкашлюється для поваги й починає оповідати про останній вступ Христа до Єрусалима. Хоч оповідає він за Євангелієм, але, щоб Обезяні було зрозуміліше, Митрич дуже осучаснює свою розповідь. Інколи він помиляється, неправильно вимовляючи юдейські слова, але то нічого: Обезяні, котрий, мабуть, уперше чує серйозне слово про бога, байдуже, чи сказано "синедріон" чи "сердон", — його цікавить зміст, а не форма.

— ...І ось Ісус Христос зі своїми апостолами в'їхав на осляті в Єрусалим.

— На ішаку? — здивовано перепитує Обезяна, що хоче виразно уявити собі картину. Цих низеньких довговухих тварин Обезяні доводилось бачити під час наїздів до Ташкента, але цей вид транспорту не викликав у нього приємних спогадів, бо на ташкентському базарі Обезяна піймався на крадіжці й старі узбеки, позлазивши з своїх ішаків, добре натовкли йому боки.

— На осляті, — повторює Митрич, бо слово "ішак" йому видається блюзнірським, і пояснює: — Як тоді не було ще автомашин, то їздили на ослах. Зрозумів?.. Ось народ, побачивши Ісуса Христа, певна річ, радіє і кричить йому: "Осанна в вишніх!.."

— Яка Оксана? Чому у вишнях? — не розуміє Обезяна.

— Дурню! Які там вишні! Це, як сказати по-нашому, то значить: "Здрастуй, всевишній". Треба розуміти божественні слова! — повчально

зауважує Митрич і оповідає далі: — Народ, значить, радіє, розмахує вербами — сказати б, вітає Ісуса Христа, бо діло було у вербну суботу, а жиди — проти. Не вітають, не кричать, а тільки мовчки, сердито дивляться на нього. Їм, бачиш, не до шмиги; що Ісус Христос приїхав у Єрусалим. Та й нема нічого дивного в тому: вони ж бо навіть у єрусалимському храмі розвели спекуляцію — торгують там голубами, що їх люди в жертву приносять. Ну, Ісус Христос як побачив таке неподобство, то взяв нагая та й повиганяв тих спекулянтів-торгашів геть із храму.

Обезяна напружено морщить чоло, бо багато чого йому невтямки.

— Стривай, Митричу, виходить, Ісус Христос теж був проти приватної торгівлі? Як комуністи, чи що?

Митричеві аж заціпило від такого несумісного порівняння, й він докірливо хитає головою:

— І скаже ж таке! Та хто ж розумний буде проти приватної торгівлі? Торгуй скільки хочеш, тільки ж не в храмі божому!.. А тут ще й з первосвящениками Анною та Каїяфою Ісус Христос заперечався, що, мовляв, службу божу вони правлять не так, як треба.

— Анна — це жінка? — знову не розуміє Обезяна.

— Ну хіба ж баба може бути первосвящеником! — дивується з Обезянової некмітливості Митрич.

— А чого ж зветься як жінка?

— Бо й первосвященики були жиди. А в жидів усе навпаки. Вони навіть пишуть не по-людському, а з правого боку наліво.

Митричеві здається, що він уже пояснив усе цілком достатньо й можна переходити до головних сюжетних вузлів.

— Усе це жидам, звісно, не сподобалось, і вони підманули одного з учнів Ісуса Христа, Юду, на прізвище Іскаріотський, щоб той у них стукачем став і про все, що робить і каже Ісус Христос, доповідав їм.

— Юда — теж жид? — поцікавився Обезяна.

— А хто ж би він ще був, як не жид! Він і продав свого вчителя за тридцять срібників, по-нашому б сказати — за тридцять карбованців.

Ситуація тепер стає цілком зрозуміла, й Митрич розповідає про арешт Ісуса Христа в Гефсиманському саду й суд над ним у синедріоні.

— А в тому сердоні сама жидова засідала. Тільки один і був між ними чесний чоловік — Никодим, але що він міг вдіяти один проти всіх? Тільки співчував, а так нічим і не допоміг... І присудили ті жиди з сердону Ісусові Христу вишку[5], цебто — по-тодішньому — розіп'ясти на хресті, бо тоді вони ще не навчились розстрілювати. Присудити-то вони присудили, але такий порядок був, щоб їхній вирок затвердив ще Пілат Понтійський...

— А хто такий Пілат? — питає Обезяна.

— Пілат Понтійський — це, як, сказати б, у нас тепер, — Калінін у Кремлі. Отож привели вони Ісуса Христа до нього, а Пілат Понтійський вислухав, що ті жиди ґерґочуть, та й каже: "Не бачу складу злочину. Ні під яку статтю він не підходить". І вже хотів пустити Ісуса Христа...

Обезяна так захопився розповіддю Митрича, що й ноги спустив з нар, але йому ще не все ясно:

— Ісус — це значить ім'я, а Христос — як розуміти? Митрич на хвилину завагався від такого несподіваного запитання, але прикинув думкою і спокійно каже:

— А Христос — це отечество.

Митрич, як і багато простих людей у Росії, на означення когось по батькові каже не "отчество", а "отечество", але Обезяна цього не помічає, він хоче знати про героя розповіді все:

— Добре, а фаміліє ж його як?

— Дурню! Хіба ж у бога може бути фаміліє? — скрушно хитає головою Митрич і переходить до найтрагічнішої частини оповідання, де, сподівається, вже не буде безглуздих запитань.

— І Пілат Понтійський пустив би був Ісуса Христа, хоч сам був не християнської віри, так жиди зняли такий ґвалт, що Пілат Понтійський аж вуха затулив. "Як то не підходить під статтю? — кричать жиди. — Так він підбурював людей проти самого імператора римського!"

Тут Пілат Понтійський бачить, що жиди Ісусові Христу контру шиють, а це вже діло серйозне, бо коли вони настукають на нього імператорові (а це все'дно, що в нас — Сталіну) — то буде й йому непереливки...

— Стривай, Митричу, от ти кажеш усе — жиди, жиди, — не втерпів, щоб не спитати Обезяна, який цілком пройнявся незвичайним сюжетом.
— А сам Ісус Христос — якої ж нації був?

— Як це якої? — дивувався Митрич з безмежної дурості Обезяни. — Звісно, російської! І питає ж таке!..

У цей час знадвору чути, як біля вахти б'ють у прив'язану до стовпа рейку — сигнал виходити в'язням на перевірку, і бригада рязанських

бороданів, кречтячи й огинаючись, поволі йде надвір. Обезьяна неохоче встає з нар і, міцно вилаявшись, каже до Митрича, котрий, як бригадир, виходить останній з барака:

— Не дали дослухати гади! А такий же цікавий Роман!..

Серпень, 1972 р.

Примітки:

[1] Чуні — таборове взуття з відходів автомобільних шин. повернутися

[2] Горбушка (кримін. жаргон) — хлібна пайка повернутися

[3] Тиснути (кримін. жаргон) — оповідати роман чи якусь історію.
повернутися

[4] Попка (кримін. жаргон) — вартовий на вишці. повернутися

[5] Вишка (кримін. жаргон) — вища міра кари, розстріл. повернутися